

Sundins receptiva resa från teologistudierna på 50-talet fram till nuet säger oss en hel del om vad som hänt under denna tid i Sverige och hjälper oss att på nytt tänka igenom vad bibelsyn är för något. Hans helhetsmodell med ett centrum som genomsyrar allt påminner mig mest om ett lutherskt sätt att tänka, men medan lag – evangelium, synd – nåd (Golgata) dominerar i lutherska kretsar förskjuter Sundin på ett hälsosamt sätt centrum mot död – liv och påskdagens händelser. På den punkten liknar han Lukas sätt att berätta om Jesus.

Eftersom Sundin står i en levande dialog med sin samtid inom många kunskapsområden förvånar det mig att han inte tycks ha mött senare tids exegetik som så kraftigt betonar en litterär, narrativ analys. Inte heller spelar språkteoretiska resonemang någon större roll i hans reflektioner. Austins talaktsteori har till exempel haft stor betydelse för flera evangelikala teologer som arbetat med bibelsynsfrågor. Inom språkforskningen har också den pragmatiska dimensionen numera en mycket stor plats med dess betoning av kommunikation och effekt hos mottagaren. Förståelseprocessen hos Sundin består av information – kunskap – insikt – personlig mognad – förståelse (s. 82). Förstå lika med göra, viktigt inte minst för dagens ungdomar, lyser i stort med sin frånvaro. Dessa noteringar skulle mycket väl kunna förstärka Sundins position i bibelsynsdebatten.

Birger Olsson
Professor emeritus, Lund

Veronica Johansson, *Stimulating the Brain: Ethical Perspectives on Deep Brain Stimulation and Nano Scaled Brain Machine Interfaces*. Lund: Lund Universitet, 2013. 166 sid.

Kan man behandla svår depression genom att skicka ström genom elektroder som opererats in i hjärnan? Ja, man börjar faktiskt kunna göra det. Tekniken kallas ”Deep Brain Stimulation” (DBS) och är ett slags ”pacemaker för hjärnan”. Etiska perspektiv på denna nya teknik undersöks och diskuteras i en ny doktorsavhandling från Centrum för teologi och religionsvetenskap vid Lunds universitet. Avhandlingen har titeln *Stimulating the Brain: Ethical Perspectives on Deep Brain Stimulation and Nano Scaled Brain Machine Interfaces* och är skriven av Veronica Johansson.

Avhandlingen är unik på flera sätt. Först det första har mycket lite tidigare skrivits om etiken rörande denna specifika teknik, även om ”neuroetiken” och ”nanoetiken” som sådana är stora och växande fält. Fokus sätts alltså på en viktig, ny medicinsk teknik. För det andra är avhandlingen något så ovanligt i teologiska sammanhang som en sammanläggningsavhandling, måhända den första i sitt slag vid Lunds universitet (dylika avhandlingar är dock regel inom

medicin, naturvetenskap och teknik). Den består av fyra artiklar samt en ”kappa” där bakgrunden till projektet ges, syfte och metod klargörs, och resultaten sammanfattas. För det tredje har Johanssons etikforskning bedrivits i mycket nära kontakt med de medicinska forskarna, vilket är ovanligt. Några av dessa är också medförfattare till tre av artiklarna. Johansson är dock ”försteförfattare” och har huvudansvaret för innehållet.

Johanssons doktorandprojekt i etik har utgjort en integrerad del av forskningen vid forskningscentret Neuronano Research Center, som startades vid Lunds universitet 2006. Det gemensamma målet för forskningsprojekten vid centret är att utveckla en ny generation av Brain Machine Interfaces (BMI) d.v.s. direkta samspel mellan elektronik och det centrala nervsystemet. Huvudsyftet med Johanssons etikprojekt har varit att diskutera etiska utmaningar som forskningen vid centret ställs inför. Forskningsfrågorna har kommit att klargöras efterhand som projektet fortskridit.

Man ser tydligt denna utveckling i artiklarna. Den första artikeln handlar om BMI i allmänhet, medan de senare handlar om en specifik teknik, nämligen DBS. Och även när det gäller denna specifika teknik sker en förskjutning. Artikel nummer två handlar mer allmänt om etiska perspektiv på denna teknik, medan artikel tre behandlar ett specifikt etiskt problem, nämligen frågan om autenticitet i ljuset av de personlighetsförändringar som tekniken kan ge upphov till (en patient beskriver det som att hon upplever ”en tredje version av mig själv” det vill säga det friska jaget, det sjuka jaget samt jaget efter behandlingen). Den fjärde artikeln fokuserar på framtiden och de etiska frågor som vi har att ta ställning till när tekniken utvecklas vidare.

På ett allmänt plan kan avhandlingens metod beskrivas som ”inbäddad etik” (”embedded ethics”) det vill säga etikforskning som bedrivs i mycket nära kontakt med de medicinska forskarna. Johansson är medveten om de risker ett så nära samarbete kan medföra, nämligen brist på kritisk distans. Hon betonar dock att hon inte är ute efter att föreslå riktlinjer för vad som är rätt och fel, utan snarare att identifiera olika slags etiska frågor som den nya tekniken väcker och då är denna metod outhärlig.

Avhandlingen har flera starka sidor. Den är välskriven och visar på god förtrogenhet med vetenskapliga aspekter. Det är också positivt att Johansson är öppen med sin egen utveckling under skrivprocessen det vill säga att arbetet successivt har lett till vissa förskjutningar av fokus. Dessa förskjutningar av fokus har medfört skillnader i artiklarnas innehåll som förefaller välmotiverade. Närheten till de medicinska forskarna har också troligen bidragit till att hon fått upp ögonen för etiska aspekter som annars kanske varit svåra att upptäcka, särskilt den i avhandlingen centrala frågan om autenticitet.

Det finns dock vissa problem med avhandlingen. Ett är att Johansson verkar ha en alltför stark tilltro till vad närheten till den medicinska forskningen kan åstadkomma. När hon skriver att ”medan andra svenska etiker studerar Platon, Kant och Rawls har jag gått kurser i neurofysiologi, nanoteknologi och BMIs” väcks frågan vad hon vinner och vad hon förlorar. Det jag efterlyser är inte nödvändigtvis mer etisk teori, men mer medicinsk etik och forskningsetik. Jämförelser med etiska analyser av andra typer av medicinsk teknik som redan varit i fokus under lång tid skulle kanske kunna belysa DBS på ett fruktbart sätt.

Ett annat problem är en tendens att i den så kallade kappan överdriva det nya i de egna bidragen. Exempelvis betonar Johansson att hon utgår från ett nedifrån-perspektiv (”bottom-up”), som hon framställer som nytt och ovanligt. Det må så vara, men frågan är hur mycket detta faktiskt har påverkat hennes analys. Den första och andra artikeln fokuserar på principer som är centrala i traditionell medicinsk etik och som ofta förknippas med ett ovanifrån-perspektiv (”top-down”) till exempel mänsklig värdighet, autonomi, rättvisa, göra gott och icke-skada. Det framgår inte av dessa artiklar att principerna verkligen kommer nedifrån det vill säga från enskilda fall och kontexter som Johansson mött i samarbetet med de medicinska forskarna. Frågan tränger sig på om detta möjligen är en efterrationalisering i kappan (även om det måhända stämmer när det gäller frågan om autenticitet, som behandlas i den tredje artikeln och i viss mån den fjärde). Ett annat exempel är den i fjärde artikeln införda distinktionen mellan inneboende etiska frågor (frågor som tekniken i sig väcker) och icke-inneboende etiska frågor (övriga etiska frågor, exempelvis frågor rörande rättvis tillgång till tekniken). Johansson hävdar i kappan att denna distinktion är ny, men är den verkligen det? För mig framstår den som en ganska traditionell distinktion inom tekniketiken.

Sammanfattningsvis är emellertid avhandlingen ett gott hantverk och väl värd att läsa. Den utgör ett originellt bidrag i den svenska etikforskningen.

Anders Nordgren
Professor, Linköping

Genèse religieuse de l'état laïque. Textes choisis de Roger Williams (utgivare Marc Boss; översättning Mireille Hébert; förord Jean Baubérot), specialnummer av *Études théologiques et religieuses* (Hors série, supplément till no 1, volum 88 [2013]). Även Geneve: Les Editions Labor et Fides, 2014 (med samma paginering). 204 sidor.

Den högt rankade tidskriften *Études théologiques et religieuses* vill, enligt förordet till ett specialnummer om Roger Williams, slå hål på två myter. Den ena är att den åtskillnad mellan stat och religion som präglat den franska republiken skulle vara unik. Den andra är

att denna åtskillnad historiskt uteslutande skulle ha grundats i filosofiska och anti-religiösa argument. Detta specialnummer presenterar ett urval texter av Roger Williams (ca 1603-1683), teolog och präst och en av grundarna till det som kom att bli delstaten Rhode Island, där hans idéer om en religiöst neutral och sekulär stat implementerades tidigt.

Den här samlingen texter har ett kort förord av Jean Baubérot och en tämligen omfattande inledning av Marc Boss som också har sammanställt utgivarens noter. Därefter följer fem olika textsjud av Roger Williams, översatta till franska av Mireille Hébert. Boken avslutas med att annex. Ett imponerande arbete har lagts ned på textkritiska kommentarer, som redovisas i den tjugo sidor långa notice éditoriale, men också löpande i fotnoter till texterna.

I det här texturvalet finns olika genrer representerade och olika temata behandlas. Williams dryftar teologiska spörsmål och han ägnar sig åt att beskriva och diskutera sina intryck av kontakten med de amerikanska ursprungsbefolkningarna. Av de cirka hundra sidorna av Williams egna texter som urvalet omfattar är det en ganska liten del som uttryckligen diskuterar huvudtemat för den här boken, den sekulära staten. När det görs är huvudlinjen att staten inte ska ha med religion att göra, att den ska låta människor ha den tro de vill ha. Rent konkret innebär det att staten inte ska pålägga medborgarna avgifter till religiösa ändamål, inte påtvinga dem någon religiös förkunsel, inte ha religiösa inslag i domstolsförhandlingar, eller i ceremonier av civilrättslig karaktär såsom giftermål och begravning. Om civila myndigheter inte blandar sig i religiösa angelägenheter finns det heller ingen grund för att förfölja religiöst olikänkande eftersom det i en religiöst neutral stat inte finns någon som kan kallas "religiöst olikänkande".

För Williams var den mest omedelbara frågan den om frihet för olika kristna samfund, men han drog själv den logiska slutsatsen att den frihet han önskade dessa också måste tillerkännas alla andra i en allmän religionsfrihet. Williams tankar var uppseendeväckande och för många revolutionära. I hans samtid sågs det som anarki att släppa religionen "fri".

Williams anför pragmatiska skäl för religionsfriheten. Han har dock också och kanske framför allt teologiska argument. Han åberopar sig på Jesus, Skriften, Guds vilja och kristendomens principer i sina argument contra förföljelser i religionens namn, contra idén att alla i en viss civil gemenskap måste ha samma religion och mer allmänt contra en sammanblandning av religion och det civila. Han anför Gud, Jesus och Skriften pro samvetsfrihet också för vad han kallar hedningar, judar och muslimer. Värt att notera är att Williams teologiska skäl för att hålla isär stat och religion inte grundar sig på tanken att religiösa människor inte ska ha med världen att skaffa; det handlar hela tiden om att det är staten som inte ska lägga sig i människors religiösa liv.